

Les fonts de Sant Hilari Sacalm

Les fonts són un bé natural i cultural per protegir. Són un patrimoni vinculat al desenvolupament local que cal estudiar i donar a conèixer, i han de formar part de la lluita per la sostenibilitat de la nostra societat. Les fonts posen l'aigua a l'abast de tothom, signifiquen la democratització d'un recurs imprescindible per a la vida, per això s'han de defensar i han de ser motiu de reconeixement al nostre país, cada vegada més urbà, allunyat de la vida tranquil·la entorn d'aquestes.

Text i fotos > **Òscar Farrerons Vidal**, arquitecte

Sant Hilari Sacalm és un municipi situat a ponent de la província de Girona, al massís de les Guilleries. És molt extens (té vuitanta-tres quilòmetres quadrats), però relativament poc poblat, ja que sols té 5.900 habitants, la gran majoria al nucli urbà mateix. El poble està situat a una altitud de vuit-cents metres, tot i que el punt més alt del terme municipal és el turó de Sant Miquel de les Formigues, de 1.202 metres d'altitud, que alhora és el cim més alt de les Guilleries.

La temperatura mitjana anual de Sant Hilari Sacalm és de 12,2 graus centígrads, i la mitjana de precipitacions és de 1.325 mil·límetres. Aquestes característiques meteorològiques influeixen en el fet que la major part del terme municipal sigui boscós, i per això mateix tradicionalment ha tingut una gran activitat forestal. Tot plegat (també amb les seves característiques geològiques), ha fet que les fonts siguin importants a Sant Hilari Sacalm.

Sant Hilari és coneguda com «la vila de les cent fonts», tot i que un estudi de la Càtedra de l'Aigua (de la Universitat de Vic i la Universitat de Girona) hi va identificar fins a gairebé el doble de fonts, mines i punts d'aigua. Però a banda del gran nombre de fonts que hi ha, els habitants de Sant Hilari hi con-

>> Font de l'Andreu, a l'itinerari dels boscos de Serrallonga.

>> Font de Sant Roc, a l'itinerari dels boscos de Serrallonga.

tinuen vivint en plena harmonia, així com amb la natura i amb el ritme pausat de la terra. A més, a Sant Hilari la importància de l'aigua en l'economia és cabdal des del segle XIX, ja que hi abunden les plantes embotelladores pertanyents a grans grups alimentaris (Font Vella i Font d'Or, principalment, tot i que antigament també s'hi embotellaven la font del Pic i la font de l'Arç).

A Sant Hilari predominen les roques plutòniques i filonians granítics del paleozoic, que porten pocs ions en solució, de manera que majoritàriament hi trobem fonts de mineralització dèbil. Tot i això, hi ha algunes fonts ferruginoses i fonts picants (amb anhídrid carbònic), a causa dels substrats geològics per on passen.

Durant l'època revolucionària de la Segona República, en què la majoria dels municipis van perdre la referència al santoral en el nom, Sant Hilari es va passar a denominar «Fonts de Sacalm», fet que reflecteix la importància de les fonts del municipi.

El balneari de la Font Picant

A més de l'explotació comercial de les fonts (mitjançant les embotelladores), a Sant Hilari les deus també van tenir una gran importància com a reclam turístic, principalment al balneari de la Font Picant (antigament també anomenat Hotel Martín), situat als afores del poble, al peu de la carretera a Osor. L'aigua de la font Picant va ser descoberta durant el segle

XVII, però no va ser fins al 1779 que el doctor Josep Gravalosa va donar a conèixer les propietats medicinals de l'aigua d'aquesta font. La fama de les propietats d'aquestes aigües es va estendre arreu d'Espanya, i fins i tot les va apreciar el rei Ferran VII. Quan les aigües de la font Picant van ser declarades d'utilitat pública, la seva importància augmentà, cosa que hi propicià la construcció d'un luxós ho-

tel l'any 1880. Val a dir que dins del balneari de la Font Picant no hi ha una font, sinó quatre, amb diferents noms i composició química. La font de Sant Josep va ser la primera de les deus d'aigua que va descobrir el doctor Gravalosa, i la que va donar nom al balneari. És una aigua molt rica en diòxid de carboni i carbonats. La seva aigua era recomanada per guarir tota classe de litiasis. De la font de Santa Teresa brolla una aigua que es receptava a les persones amb malalties de fetge i coleditiasis. La font de Santa Escolàstica es recomanava per la seva aigua amb capacitat de curar gastràlgies i malalties de l'estómac. Dins del recinte del balneari també podem trobar la font de Sant Joan, d'aigua no mineralitzada.

Les fonts urbanes

Una de les característiques de Sant Hilari Sacalm és que gran part de les fonts són al mateix nucli urbà, i això fa que els isards (gentilici de Sant Hilari) s'hi vinculin d'una manera especial. Em meravella veure els seus habitants sortir de casa amb una gerra o un parell d'ampolles per omplir-les d'aigua de la font més propera per a l'hora de dinar.

Entre les fonts urbanes destaca la font del Ferro, d'una aigua amb alt contingut ferrós, indicada per als que tenen ungles i cabells fràgils, o els

>> Balneari de la Font Picant.

>> Font de Sant Josep, la primera que es va descobrir al balneari de la Font Picant.

que pateixen glossitis (inflamació de la llengua). Beure'n l'aigua és bo, però cal tenir cura de la dosi, perquè en excés causa mal de cap, somnolència i restrenyiment. Entorn de la font del Ferro es va construir un esplèndid passeig envoltat de torres amb bonics jardins. Al centre urbà també podem trobar la font Antiga del Cirerer, que l'any 1839 es va declarar d'ús públic, la primera de Sant Hilari. De la font Antiga del Cirerer pugem les escales del parc fins a la font Nova del Cirerer, que va sorgir temps després d'unes inundacions que van deixar l'antiga font momentàniament enterrada. Des d'aleshores hi ha dues fonts del Cirerer. Pel passeig podem arribar a la font del Pic (antigament coneguda com a font del Pico-Pico), punt de trobada dels estiuejants que anaven a fer-hi un tastet de l'aigua amb anissos i a seure a la fresca. Tot això es va perdre quan la font es va canalitzar per comercialitzar-ne l'aigua, fins que la planta embotelladora

va tancar, i l'any 2009 l'Ajuntament de Sant Hilari va recuperar la llera de la riera, la font i el parc. De la font del Pic, pel camí del bosc, arribem fins a la font Vella.

En Jaumet del Flabiol

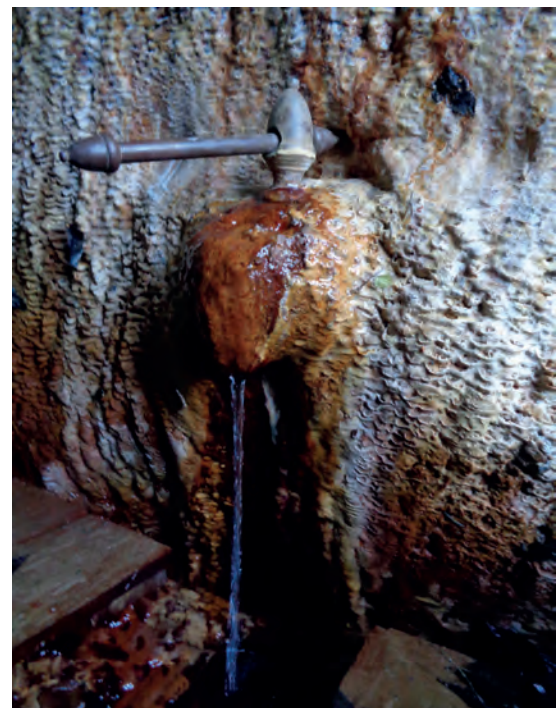
Jaume Traveries i Riera va néixer el 1871 al mas Claver de Sant Hilari, en una família molt humil. Era petit, amb la cara arrugada i mut, però es feia entendre amb el flabiol. Va ser un personatge molt estimat a tot el poble, sempre amb pantalons de pana, espardeïnyes de veta i barretina. Amb el so del flabiol atreïa l'atenció dels que venien a Sant Hilari a prendre'n les aigües. Sempre anava amunt i avall carregat amb cànirs plens d'aigua de la font Vella, que oferia als estiuejants a canvi de la voluntat. Per aquest motiu el consideren el primer venedor de l'aigua de la font Vella. Era tan estimat, que una crida de la colònia estiuenca a la revista *Estiuada* va aconseguir comprar-li

un carro perquè li fos més fàcil moure els cànirs plens d'aigua. En Jaume va viure feliç fins que es va morir, l'any 1955. És un personatge lligat a l'aigua de Sant Hilari, de qui s'han escrit poemes i cançons, i fins i tot la pastisseria Fornés li va dedicar els seus famosos dolços fets d'avellana posant-los el nom de Jaumets en record seu (ara els podeu comprar a la pastisseria L'Artesà). Els Jaumets van empaquetats en unes capsas blanques que porten un bonic dibuix d'en Jaumet del Flabiol. Al carrer de Vic del centre de Sant Hilari hi ha una escultura de bronze d'en Jaumet, a mida natural, que es va inaugurar el març del 2019.

Les fonts boscanes

Als boscos que encerclen Sant Hilari es poden fer una gran quantitat d'excursions, moltes de les quals estan senyalitzades. Es pot caminar per la conca de la riera de la font Vella fins a la font d'en Gurb, amb els seus dos brocs. O trescar per la ruta dels boscos d'en Serrallonga, ombrejats de castanyers, i beure l'aigua de les fonts del Sastre, de l'Andreu, de l'Albert, de Sant Roc i de les Clotes. Al costat nord-oriental del terme es pot passejar per l'itinerari de les Tres Fonts, que porta fins al salt de Sant Martí passant per les fonts del Vern, del Gavatx i de la Formiga. O si es tenen ganes de coronar el cim de les Guillerries, es pot iniciar la ruta verda a la font dels Abeuradors, i poc abans del turó passar per la font Saguarda.

>> Font de Santa Escolàstica, una de les tres fonts que contenen anhídrid carbònic del balneari de la Font Picant.

>> Font de Santa Teresa, una altra de les tres fonts que contenen anhídrid carbònic del balneari de la Font Picant.

La recerca sobre les fonts de Sant Hilari

La importància de les fonts de Sant Hilari s'ha estudiat en els darrers temps. El 2015, V. Madrià va presentar el treball de recerca de batxillerat (TR) *Sant Hilari, la vila de les cent fonts?*. En aquest TR es van catalogar fins a setanta-cinc fonts de Sant Hilari. L'any 2018, la Càtedra de l'Aigua va elaborar el *Catàleg de fonts de Sant Hilari Sacalm*, un estudi en el qual es van revisar totes les investigacions preexistents sobre les fonts del municipi. La feina de recollida de dades prèvies es va completar amb una exhaustiva campanya de camp i de laboratori per caracteritzar-les. Aquest catàleg inclou dues-centes cinc fonts i punts d'aigua.

L'any 2022 la Càtedra de l'Aigua, juntament amb el Consorci de l'Espai Natural de les Guilleries Savassona, va fer una revisió de l'inventari de fonts dels municipis del parc natural. A posteriori, juntament amb l'Ajuntament de Sant Hilari, es va publicar el lloc web Fonts de les Guilleries, que incorpora un mapa amb la situació de totes les fonts de les Guilleries, i també un espai per a la ciència ciutadana, en el qual els excursionistes poden aportar dades per ajudar a mantenir actualitzada la informació. També el 2022, el TR de S. Bannadi *Estudi de les característiques fisicoquímiques de l'aigua de fonts naturals del Montseny-Guilleries* va fer una caracterització de vint-i-sis fonts de quatre pobles, entre els quals figura Sant Hilari Sacalm. Aquest TR va rebre un premi de recerca de la Universitat de Barcelona.

En el moment d'escriure aquest article, els doctors Fortià Prat i Òscar Farrerons treballen en la recerca de

les fonts de Sant Hilari. Totes les dades geogràfiques i d'anàlisi mineralògica es poden consultar en obert al plànol de Google Maps titulat «Fonts de Sant Hilari», al qual es pot accedir

amb el codi QR que adjuntem a aquest article. Els paràmetres analitzats han estat: cabal, pH, conductivitat a 20 °C, alcalinitat, clorurs, sulfats, nitrats, duresa total, calci, magnesi, sodi, potassi i ferro.

Conclusions

Sant Hilari Sacalm ha aconseguit desenvolupar una indústria forestal i turística tot mantenint l'essència local, respectant la natura i, en especial, les fonts, siguin urbanes o boscanes. En el reduït espai d'aquest article no podem parlar de totes les fonts de Sant Hilari, però hem pogut explicar històries lligades a algunes de les deus d'aigua més famoses de la vila de les cent fonts. Donem suport a la sostenibilitat ambiental i social de Sant Hilari quan en visitem les fonts, apreciem el valor local, i deixem el lloc igual o millor de com l'hem trobat.

>> Font Antiga del Cirerer, declarada d'ús públic l'any 1839.

>> Escultura en bronze d'en Jaumet del Flabiol, al centre de Sant Hilari.